

הגברים אשר לדוד*

מאת שמואל קליין ז"ל

בספר שמואל ב' פ' כ"ג נמסרה רשימת "הגבורים אשר לדוד" (פסוקים ח'–י"א; א'; כ'; כ"ד–ט) בשמותם ולרוב יחד עם שם מקומם או משפחתם. אותה הרשימה (בחילופים ידועים¹) באה גם בספר דברי הימים א' י"א מפסוק י"א ואילך בכותרת אחרת: "ואלה ראשי הגברים אשר לדוד המתחזקים עמו במלכותו עם כל ישראל להמליכו כדבר ה' על ישראל: ואלה מספר הגברים אשר לדוד..." אבל הרשימה שבדה"י מוסיפה עוד על הרשימה שבשמואל, ומבלי לשים רוח כל שהוא בין השם האחרון שנמצא בשמואל (אוריה החתי) ובין זה שאחריו, ממשיכה היא ורושמת עוד ששה עשר שמות.

מה טיבה של ההוספה או ההשלמה הזאת? האם שייכת היא לעצם הרשימה המקורית ובס' שמואל הושמטה ממנה? או: אולי יש פה "הוספה", שאינה מגוף הרשימה העיקרית — ואם כך, מאין היא באה ומה היא רוצה להודיענו; והאם יש לתת אימון ב"הוספה" זו, כמו שמתחסים באימון אל הרשימה שבס' שמואל?

לא אני הראשון המציג את השאלות האלה, אבל כמדומני שבפעם הראשונה אשתדל לתת תשובה מלאה עליהן (את דעותיהם של המפרשים החדשים נראה עוד להלן). במקום הראשון עלינו לסקור בסקירה קלה את החלק המשותף לס' שמואל ולדה"י, כי בתוצאות הסקירה ההיא יש להשתמש בבאנו לדון על החלק המיוחד לדה"י.

א.

אין בדעתנו לטפל בכלל הנוסח שבחלק המשותף ובהשוואת שני הספרים, אלא רושמים אנו פה רק את שמות המקומות. השבטים והמשפחות הנזכרים על-יד שמות הגבורים ונוסיף עליהם קצת הערות ומראה מקומות:

* את המאמר המציא נשיאנו המנוח ז"ל למערכת חדשים אחדים לפני שנפטר בלא עתו. (1) כל מפרשי המקרא החדשים רושמים את החילופים. יעבץ, תולדות ישראל ב', ע' 170 העמיד את השמות בשתי עמודות. כדאי להעיר על אופן הכתיב שבדה"י: כמה משמות המקומות מופיעים בדה"י בכתיב מלא (אחוז; הרור; תקוע; ענתות; נטופה; בחרום), לעומת הרשימה שבשמואל; אבל נמצא גם ההיפך: בארת בשמו"ב, — גרות בדה"א.

שמו"ב: (8) ² עָצָן היא = עָצָם (יהוש' ט"ו, כ"ט; דהי"א ד', כ"ט) ביהודה
 (או בשמעון). — (9) אחֶת מאחת ממשפחות בנימין (דהי"א ח', ד')³. —
 (11) הרר; השוה גם (33) הרר וארר (בדה"י 34: הרר) כפי הנראה:
 מן "ההר" של יהודה⁴. — (20) קבצאל מקום ביהודה (יהוש' ט"ו, כ"א). —
 (24) בית לָחם — ביהודה. (25) חֶלֶד (פעמים) = בית חרדו שבמשנה
 יומא ו', ח'; היום חרבת אל-חַרְיָן מדרום-מזרח לירושלים⁵, אם כן או ביהודה
 או בבנימין. — (26) תִּקְעַ (ביהודה). — (27) עֲנַתַּת (בבנימין). —
 (27) חָשָׁה — ביהודה (ע' דהי"א ד', ד')⁶. (28-29) נִטְפָּה (פעמים) — ביהודה
 (ע' דהי"א ב', נ"ד). — (29) גִּבְעַת בני בנימין. — (30) פִּרְעַתַּן — באפרים
 (ע' שופט' י"ב, י"ג-ט"ו). — (30) נַחֲלֵי גַעַשׁ — באפרים (השוה יהוש' כ"ד, ל':
 הר אפרים מצפון להר געש). — (31) עֲרַבָּה — בבנימין (ע' יהוש' י"ח, כ"ב).
 (31) בִּרְחָם = בחרום (דה"י) = בְּחָרִים — בבנימין (שמו"ב ג', ט"ז ועוד). —
 (32) שַׁעֲלָבָן = שַׁעֲלָבִין, שַׁעֲלָבִים — בדרן (יהוש' י"ט, מ"ב; שופט' א', ל"ה),
 שנחשבה אח"כ על יהודה (השוה מלכ"א ד', ט'). — (דה"י 34) גְּזוֹן = גְּזוֹן,
 ביהודה (דהי"א ב', מ"ו). — (34) גִּילָן = גִּלָּה ביהודה (יהוש' ט"ו, נ"א
 ועוד). (35) כֶּרְמֵל — ביהודה (יהוש' ט"ו, נ"ה). — (35) אֲרַב — ביהודה
 (יהוש' ט"ו, נ"ב). — על (36) צוֹבָה עֵי לַהֲלֵן בקשר עם הרשימה המיוחדת. —
 (37) בֹּאֲלַת — בבנימין (יהוש' י"ח, כ"ה ועוד, ובפרט שמו"ב ד', ב': כי גם
 בארות תחשב על בנימין). — (38) יֵתֵר (פעמים) = יֵתֵיר ביהודה (יהושע
 ט"ו, מ"ח)⁷.

חויץ משמות מקומות אלה נוכל לקבע שעשהאל אחי יואב (24) מיהודה
 היה; חלץ הפלטי (26) הנזכר גם בדהי"א כ"ז, י' (בצורת ח' הפלוני, כמו
 פה (27) מן בני אפרים היה⁸). — (34) נזכר איש ממעכה, כלומר ממנשה
 שבעבר הירדן. — (36) כפי נוסח שמו"ב היה האיש משבט גָּד; אבל כפי דה"י

(2) המספר שבסוגרים מציין את הפסוקים.

(3) כן לנכון Elliger, *PJB* 1935, עמ' 44, אף שאחר כך דוחה הוא את ההנחה הזאת.

(4) השוה ירמ' י"ז, ג': הררי בשדה...

(5) כך Elliger, שם, ע' 40.

(6) היום חוסן מערבה מבית לחם. ע' קליין, מחקרים בפרקי היחס שבס' דה"י,

ע' 25; 27. אותו האיש נזכר בשמו"ב כ"א, י"ח.

(7) חקירה מפרטת על השמות נמצאת במאמרו של Elliger (ע' למעלה הערה 3). מפני

הקצור לא רשמנו לא את ההשוואות הידועות ולא את אלה שעדיין מוטלות בספק.

(8) ע' מחקרים, ע' 35.

הַגְרִי הִיָּה, אִם כֵּן מוּצְאוּ מִשְׁבֵּט זֶר בְּעֵבֶר הִירְדֵן. — (37) נֹזְכֵר עֲמוּנֵי אַחַד, וְעַל אֹרֵיִה הַחֲתִי (38) יִדְוֶע שְׁמִירוּשָׁלַיִם הִיָּה (שְׁמוֹ"ב י"א, ג').

סקירה קלה זו על השמות שבחלק המשותף של הרשימה אומרת לנו, שמלבד עמוני אחד וחוקן מאחד שלא ברור אם מגד היה או מהגרי, וחוקן מאחד ממנשה (מעכה), היו כל הגבורים שברשימתנו מיהודה, מבנימן (כי גם אוריה החתי ירושלמי היה) ומאפרים. והרי זה דבר המתקבל על הדעת, שדוד רצה להעמיד את מלכותו בעיקר על שני השבטים הקרובים זה לזה, יהודה ובנימן, ובמקצת על הגדול בשאר השבטים, הוא שבט בני יוסף: אפרים ומנשה. לכן לקח את גבוריו אלה בעיקר מיהודה; אבל מבני העממים הזרים קרב אליו רק מעטים.

ב

תמונה אחרת מתקבלת מהרשימה המיוחדת לס' דהיא"א, שהנני

רושמה בזה:

	המספר	הפסוק		המספר	הפסוק
א. זבד בן אחלי	41	ט.	יוחא אחיו התיצי	45	
ב. עדינא בן שיזא הראובני	42	י.	אליאל המחויים	46	
ראש לראובני		יא.	יריבי	46	בני אלנעם
ג. חנן בן מעכה	43	יב.	וישויה		
ד. יושפט המתני	43	יג.	יתמה המואבי	46	
ה. עזיא העשתרתי	44	יד.	אליאל	47	
ו. שמע	44	טו.	עובד	47	
ז. ויעיאל		טז.	יעשיאל המצביה	47	
ח. ידיעאל בן שמרי	45				

כפי שאפשר לדון על פי משקל ראשון על מוצאם של הגבורים האלה, נזכר לקבע, שאחדים מאלה היו מבני ראובן (ב. ו. ז.: מערער); אחד מהם (ה) ממנשה (מעשתרות); אחד (יג) ממואב, על שאר השמות ומצא הגבורים נדבר להלן.

לעומת משפטו המתון של Benzinger, המניה, שבעל ס' דהיי לא המציא לו את ששה עשר השמות האלה, אלא מצאם בתוך הרשימה, שהיתה מונחת לפניו בצורה מלאה יותר מזו שנמצאה בס' שמואל; (9) ולעומת דעתו

Kurzer Hand-Commentar zum AT (herausg. von V. Marti), 1901, (9) S. 43: "Frei erfunden hat Chr. diese Namen ja nicht... Chr. hat... die Liste schon in dieser erweiterten Gestalt gefunden".

של המפרש החדש ביותר Rothstein האומר. שאין להרגיש כלל, שבעל ש' דה"י שאב את המשך הרשימה ממקור אחר, שאין יסוד לחשוב שהוא מלבו הרחיבה על יסוד חומר זר, ושאינו לדבר כלל על אפשרות כזאת, ושעל הבקורת המתונה להרחיק הנחה כזאת מאליה¹⁰) —, הנה בא לפני זמן קצר Elliger, שהעמיק לחקור רק בחלק המשותף של הרשימה, ומחליט החלטה פסקנית בנוגע לחלק המיוחד שבס' דה"י, שהוא לפי דעתו אינו אלא המצאה גרידה של כותב הספר¹¹).

עלינו לבדוק את מי הצדק, והצעד הראשון יהיה לבדוק לא לבד את שמות המקומות שבחלק המיוחד הזה, אלא לכל לראש את שמות האנשים גופם ואת עצם מסירתם של השמות ההם: האם אי אפשר למצא זכר להם במקור אחר או במקום אחר?¹²

*

בדבר יחסיהם של שבטי עבר הירדן, ראובן, גד וחצי מנשה, נמצאים בס' דה"י דברים אחדים חשובים בעיקר בספר א' פרק ה'. מפסוק ג' ואילך מביא הספר רשימת בני ראובן בקיצור נמרץ החל מראובן בן ישראל ועד גלות השבט בימי תגלת פלאסר (השלישי). מובן, שלא תוכל להיות זאת רשימת אנשי כל הדורות, אלא שרידים וקטעים מספרי היחס של ראובן¹³). אבל אין ספק, שהשמות הנמצאים לפנינו נכונים ואמתיים הם. את נכונותו של אחד השמות ושל מה שנאמר עליו: "בלע... בעל מעון" וכו' (פסוק ח') יכולנו לאמת

10) *Kommentar* (herausg. E. Sellin, 1927): "Und annehmen zu wollen, er habe auf Grund irgendwelchen Materials die Liste selber erweitert, davon kann erst nicht die Rede sein, jedenfalls muss eine besonnene Kritik eine solche Annahme ausschliessen".

11) *PJB* 1935, S. 36: "reine Erfindung des Chronisten". מקרו של ספר השנה הנ"ל (*ZDPV* 1936, S. 154: C. Steuernagel) אינו תופש עמדה ברורה כלפי הפסוק הזה; מכל מקום כדאי לרשום מדבריו "Bezüglich der Schlussforderung wird man wohl etwas skeptischer sein dürfen als der Verf."

12) Benzinger, S. 47: "von Sabad an sind die Namen לדברי nicht mehr in Sam. und auch sonst nirgends erhalten; es fehlt an jeder Möglichkeit, sie zu kontrollieren".

13) בפסוק י"ז נאמר: כלם התיחשו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל.

כפי שנראה להלן, נשתמרו בפרק הזה קטעי-יחס גם מימים קדומים יותר.

על ידי אחת הכתבות שנתגלתה בין "חרסי שומרון" (14). אין איפוא יסוד להטיף ספק לכתחלה גם בשאר הודעותיה של הפרשה ההיא.

הרשימות הקצרות על בני ראובן, גד וחצי מנשה מצטיינות במסירה מדויקת של כמה שמות של מקומות ושל פרטים אחדים הן בנוגע לאישים והן בדבר מאורעות שקרו לאנשי השבטים. הנה:

(א) בלע... הוא יושב בערער ועד נבו ובעל מעון (8). ולמזרח ישב עד לבוא מדברה למן הנהר פרת, כי מקניהם רבו בארץ גלעד. (9). בין הבנים נזכר שם (8)... בן שמע בן יואל, הוא יושב בערער, ולפני כן: (7) הראש יעיאל.

(ב) ובני גד לנגדם ישבו בארץ הבשן עד סלכה (11)... ושפט בבשן (12)... וישבו בגלעד, בבשן ובבנותיה ובכל מגרשי שרון (16) (15)... (ג) ובני חצי שבט מנשה ישבו בארץ מבשן עד בעל חרמון ושניר והר חרמון (23). בין ראשי בית אבות מנשה נזכר אחד בשם אליאל (24). (ד) בפרשה זו מסופר על מלחמות השבטים האלה עם שבטי המדבר: מלחמות ראובן עם ההגריאים — בימי שאול (10), ועל שלשת השבטים יחד נאמר (18) שהם "מן בני חיל אנשים נשאי מגן וחרב ודרכי קשת ולמודי מלחמה... יצאי צבא. ויעשו מלחמה עם ההגריאים ויטור ונפיש ונדב" (19). על בני מנשה נאמר במיוחד (24), שהם "אנשים גבורי חיל אנשי שמות".

מעתה אין לנו אלא להקביל דברים אחדים מהקטעים שלמעלה אל שמות

אחדים הנמצאים ברשימת גבורי דוד:

הגבורים (דהי"א י"א)	דהי"א ה'
(42) עדינא בן שיזא הראובני ראש לראובני	(א) (3) בני ראובן... (7)... הראש
(43) ויושפט המתני	(ב) (11/12) ובני גד... בארץ הבשן... ושפט בבשן
(44) שמע ויעיאל... הערערי	(ג) (8) ... בן שמע בן יואל } הוא יושב בערער
(46) אליאל המחויים	(ד) (7) ... הראש יעיאל
	(ה) (23) ובני חצי שבט מנשה... (24) אליאל

(14) השווה מחקרים, ע' 10-11. בפסוק נזכר "בלע... הוא יושב... ועד... בעל מעון"

ובכתובת מספר 27: בעלא בעלמעני (בעל = בעלא).

(15) השווה מחקרים, ע' 38 ולעומת זה את דברי פ. בר-אדון, ידיעות א', חוב' ד', עמ' 24.

(א) בודאי אין זה מקרה, שבקשר עם אחד מבני ראובן שישב בעבר הירדן נשתמש בתואר "ראש" הן ברשימת הגבורים, הן בשני מקומות של הקטעים ההיסטוריים. נוכח להוסיף, שאותו התואר נמצא גם בקשר עם יפתח הגלעד. זקני גלעד מבייחם לו: "והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל יושבי גלעד", והוא מסכים לכך: "אנכי אהיה לכם לראש" (שופט י"א, ח'—י"א; וכבר בשעת המלחמה שמו אותו לראש ולקצין: י"א). הרי שפה אשור לפרט קטן זה מצד אחר, והוא מלמדנו גם על שאר הפרטים. (ב) שני זוגות השמות שפט בבשן — יושפט המתני גם כן מקבילים באופן נפלא, שהרי אין ספק ששפט הוא יושפט, וגם אין להטיל ספק בדבר, שבשן היא מתן. אותו השם הידוע לנו היטב מהתרגומים בצורה קצת מורחבת "מתנן" לבשן מופיעה פה לפנינו בפעם הראשונה בספרותנו¹⁶).

(ג—ד) השמות שמע ויעיאל ו"הערערי" — בערער כל כך בולטים שאין צורך עליהם יותר; וכן אליאל (ה), אלא, שכאן עלינו יהיה עוד להוכיח שגם זה נקרא פה בכנוי "המחויים", משתייך לחצי שבט מנשה. נקבע, עוד עפ"י הרשימה שסודרה למעלה (בראש פרק ב') את הדברים האלה:

המספרים א'—ב' הם כפי עדות המקור גופו לראובני המספרים ג' ה' לשבט מנשה, שהרי עשתרת, אשר משם יצא עזיאל, בנחלת שבט מנשה

16 אבל אין לחשוב, שמתן פה היא מתנה שבמד' כ"א, י"ח; י"ט, כי שם על ארץ מואב מדובר, ועל בני גד נאמר (בדה"י) פסוק י"א, שהם ישבו בארץ הבשן עד סלכה. ד"ר ב. מייזלר מעיר פה: „בשן היא הצורה העברית ומתן — הצורה הארמית הקדומה של אותו השם: בִּשְׁן — בתן. את הת' מעתיקים העברים בלש והארמים בת, ואילו החלוף של ב' במ' מצויה גם בזמנים הקדומים, וביחוד בתקופה הבבלית — הפרסית, כגון בנימין — מנימין (בתנ"ך), Minyamen (= מנימין בתעודות ניפור). אפשר גם להראות על דוגמאות אלה: אמנה — אבנה, דיבון — דימון (ישעיה ט"ו, ט'). מתן היא צורה ארמית עתיקה של בשן ויתכן כי זהו הבטוי שהיה שגור בפי הארמים בבשן בראשית האלף הראשון לפני ספה"ב. תלמידי מר יהודה קיל מעיר אותי על ה-Bauθavei: Bk LXX שהיא כפי הנראה = בתנין] (= בשן).

מר יהודה קיל כתב בתבורו בכ"י: "לפ"ד היה מאל—מתן (צ"ל מאלמתן) כיום אמתין ע"י תל (= התל) בסביבת שכס, הנזכרת בחרסי שומרון (28). עיקר השם הוא מתן, ומכאן המתני. לטובתה של ההשואה הזאת אפשר להזכיר אלתולד (יהוש' ט"ו, ל'; י"ט, ד') = תולד (בלי "אל": דהי"א ד', כ"ט) — כפי שהעירני ד"ר זיידל".

יושבת (יהוש' י"ג, ל"א). כפי דהי"א ה', כ"ג ישבו בני מנשה בבשן עד בעל חרמון וכו', כלומר עד סוף גבולו הצפוני של עבר הירדן, שם כן גם בשטח של מעכה. מספר ד' — יושפט המתני היה משבט גד (כפי המקבילה שרשמנוה למעלה), אבל בכל זאת בבשן (= מתן) היה נמצא, כי גם בני גד התפשטו — בבשן (ע' למעלה ב').

המספרים ו'—ז' מראובן הם כמו שמעידות המקבילות.—אם במספר י"ג נאמר בפירוש שמואבי היה, מותר יהי לחשוב שכל השאר, אשר אין על יד שמותם הוספה המודיעה על מוצאם או שבטם, מישראל היו.—על יד מספר י' יש ההוספה "המחויים" — שגרמה לשנויים שונים, ובעיקר נתקבל אצל המפרשים "התיקון" המחנים, מבלי לשאל איך קרה, שמעתיקו של הפרוטוטיפ של הנוסח שלנו ישבש באופן כל כך נורא את השם הידוע גם מדברי התורה וגם מספרים אחרים ויכתוב במקום "המחנים" — "המחויים" (17)?

כפי שהראתה לנו המקבילה, היה האיש הזה ממנשה, והשאלה היא, האם יש למצא מקום לכנוייו המשונה "המחויים" בנחלת שבט מנשה? — אם מביטים אנו אל המלה "המחויים", ברור, ששרשה "חוי" = "חיה", ואם כן מותר להשוות את השם הזה אל אותו השם הידוע עוד מימי התישבות שבט מנשה בעבר הירדן ועד ימי סדור נצבי שלמה, אל "חיות יאיר בן מנשה אשר בגלעד" (מלכ"א ד', י"ג). צורת הרבים "חויים" במקום "חיות" לא תעכבנו מלהשוות את שני השמות, כי — "ות" הרבים מתחלפת לעתים קרובות ב-"ים" — וביחוד בתעודות ראס-שמרה, במכתבי תל-אל-עמרנה ובתעודות קדומות אחרות, וגם בתנ"ך,—כפי הערתו הנכונה של ד"ר ב. מייזלר במכתבו אלי מיום כ"ב באולול תחר"ץ (ובדבר המ' שבראש המלה עי' להלן).

השם יעשיאל מופיע במקום אחר (בדהי"א כ"ז, כ"א) כאחד מבני שבט בנימין, הוא בנו של אבנר (שהיה מבנימין ממשפחת שאול). מותר אפוא לחשוב, שגם את מקומו של האיש שנרשם פה בצורת "המצביה" עלינו לחפש בשבט בנימין, או לפחות בסביבה, ששם ישבו בני בנימין ויהודה יחד, כלומר מצפון או ממערב לירושלים. ופה עלינו להזכיר, שגם ברשימת שמו"ב כ"ד, ל"ו אנו מוצאים איש בשם יגאל בן נתן מצ"ה. בוודאי אין לחשוב שם על צובה שבארץ ארם (18) (שמו"ב ח', ג': הדרעזר מלך צובה; שם י"ב: ה' בן

(17) Mahumita: Vulg; Μιαι; Μαιοθι: LXX אינם לטובת התיקון הנ"ל.

(18) Elliger (כפי הערה 3), עמ' 60 חושב על ארם צובה, אבל הוא עצמו מזכיר גם את צובא, 10 ק"מ למערב ירושלים. כדאי להעיר, ששמה של ארם צובה (צובא) כתוב גם בפסוקים הנ"ל וגם בתהל' ס', ב' מלא, בעוד שצבא זו שבבנימין (או יהודה) בצורות השונות של השם כתובה חסר.

רחוב מלך צובה) — וכבר שמו העברי-הישראלי של הגבור: יגאל מתנגד לדבר. את זכרון שם המקום שהוא אנו מוצאים בצורה מורחבת הצבכה באחת מרשימות היחש שבדה"א ד', ח'.

וכפי שהוכחתי במקום אחר, נתישבו שם כהנים (ממשפחות קוץ, ענוב, חרום) בתוך בני יהודה¹⁹. זכר הכהנים ההם מופיע עוד בסוף בית שני בצורה "משפחות בני ענובאי מצביים²⁰". את המקום עצמו נזכר לקבע מערבה מירושלים, הוא היום צוֹבָא. מבלי להכנס לפירושה הדקדוקי של הצורה המארכת "הצבכה"²¹, עלינו לקבוע, שיש לקשר בצורה זו את השם הנזכר ברשימתנו: "המצבכה", ושוב עלינו להעיר על המ' בתחלת השם, כמו בכנוי "המחויים" (שלמעלה). ידידי ד"ר ב. מייזלר מעיר פה (במכתבו אלי) על תופעות דומות בשמות מקומות של ארץ-ישראל: מכבנא (דה"א ב', מ"ט) = כבון (יהושע ט"ו, מ'); מדמן במואב (ירמ' מ"ה, ב') = דמון; חצפית (בבקעת בית-נטופה) = Mahšipti (במכתבי תל-אל-עמרנה).

בקשר עם שני האחים (ח'—ט') ידיעאל ויוחא "התיצי" יש לחשוב על זאת: הכנוי "התיצי" נוצר בלי ספק על שם מקומם, והרי שם מקום בצורה זו בלתי ידוע לנו לא במערבה ולא במזרחה של הארץ וגם אין שום אחיזה לתקון השם.²² אבל אולי יעלה בדינו לקבע את שבתם של האחים האלה? — ברשימה הארוכה (דה"א י"ב) המכילה את שמות "הבאים אל דויד לציקלג" נזכרים גם אלה ש"ממנשה נפלו על דויד" (כ') ובניהם איש ושמו ידיעאל, שהיה אחד מראשי האלפים אשר למנשה "והמה עזרו עם דויד... כי גבורי חי' כלם ויהיו שרים בצבא" (כ'—כ"ב). נניח כעת על פי הסימן הזה, שגבורים אלה מבני מנשה היו, אם ימצא מקום בתוך בני מנשה, ששמו מזדהה עם "תיץ" — אם במזרח, אם במערב — רק אז תקבל ההנחה הקודמת את אשורה. פה אנו יכולים להעזר מהכתובות המפורסמות שעל גבי "חרסי שומרון". בין אלה נמצאות אחדות המדברות על המקום יצת בקשר עם משפחת חגלה, היא

19) *MGWJ* 1939, Ss. 198 foll. על מה שנאמר שם בדבר כתיבת השם הָרָם

במקום חָרָם יש עוד להעיר על אביחיל (פעמים): דה"א ב', כ"ט; דה"ב י"א, י"ה, ובשאר ארבעה המקומות אביחיל; והושה לאותו השם "הרם" את דברי המפרש, הוצ' קירכהיים, ע' 17 בשורה שלפני האחרונה: "בן הרום — בני חרים".

20) תוס' יבמות א', י' ובמקבילות.

21) בניקוד מדינתא: הצבכה; כן גם $\Sigma\alpha\beta\alpha\theta\alpha$: LXX; עמ' 672^a, Gesen.⁴⁶

22) למשל היה אפשר אולי לחשוב על תיץ=תבץ במנשה, אבל הרי השם הזה ידוע מאד,

ואין לחשוב ששיבושו המעתיקים.

אחת ממשפחות מנשה מבתו של צ'פחד (במד' כ"ז, א' ועוד, שישבה ב"יצת", ששמה היום יְצִיד כ-8 ק"מ מזרחה) (צפונה) משומרון. צורת-השם הנוכחית מוכיחה שבימי קדם בטאו את השם יְצִית (אלא הכתיב בחרשים ההם כרגיל חסר הוא). והנה לא פעם אנו פוגשים בתופעה ש' בראש שם-מקום נופלת, כמו למשל יְרמות (יהוש' כ"א, כ"ט) = ראמות (דבהי"א ו', נ"ח); קרית יְערים = ק' עָרים (יהוש' י"ח, כ"ח; עזרא ב', כ"ה), אף כאן כן—אני חושב—אמרו במקום "יְצִית" בקיצור "צית" ובפרט אם לעצם השם קדמה ה"א הידיעה, כלומר אמרו במקום "היציתי" בקצור "הציתי".

עוד אנו רואים תופעה די רגילה בשמות-מקומות, והיא שאותיות השורש מחליפות את מקומן באותו השם גופו בשימוש. כבר ראינו למעלה את ה"ברחמי" במקום ה"בחרמי", ועוד נוכל לציין את "חרס" במקום "סרח" או להיפך; "חושם" במקום "שוחה"; את "מעץ" במקום "עצם"—אף כאן: במקום "הציתי" אמרו "התיציי". על דוגמה יפה, שבה באות אותן שתי התופעות גם יחד—כמו ב"תיציי"—העירני יידי ד"ר מ. זיידל בשם מרות שבדברי מיכה א', י"ב. מתוך שורת שמות המקומות שבאותה פרשה רואים ברור, שכל אותם המקומות בשפלה ישבו; לכן אין שום ספק שמרות = יְרמות (שביהושע ט"ו, ל"ה) היא—והרי פה גם השמטת ה' בראש השם וגם החלפת מקום אותיות השרש (רמו—מרו) באו בודאי לשם תפקיד סגנוני מיוחד. שני האחים מהמקום יתיצ—יצית שבמנשה, בחלק המערבי של הארץ, היו אחרי תפוש דוד את השלטון גם על שבט בני יוסף, לקח לו גבורים גם מבני שבט זה. מבלי להרבות בהשערות בדבר אותם הגבורים, שעדיין לא קבענו את מוצאם²³, הרי עלינו לומר: מתוך סקירתנו יש ללמוד שהגבורים ב'; ו'—ז' מראובן היו, אחד מהגדי; ה', ז' וכן ח'—ט' ממנשה, ויכול להיות שגם הג' משם מוצאו; האחרון (ט"ז) היה מבנימין, ואחד ממואב. הרי רבם ככלם של הגבורים הנזכרים ברשימה זו המיוחדת לדה"י מעבר הירדן המזרחי היו, בעוד שברשימה המשותפת (ש"א—דה"י) מצאנו שמות שרובם ככלם שייכים לארץ המערבית.

23) בדבר הגבורים הנזכרים בפסוק האחרון: אליאל ועובד ויעשאל המצביה אינו נראה לי, ששלשתם היו ממצביה (ע' למעלה ע' 102)—אלא אולי יש למצוא את השנים הראשונים בין אותם "הבאים אל דויד לציילג" (י"ב, א') "מן הגדי" (ט'). בין אלה נזכרו שם עבדיה (= עובד) (פסוק י'), אליאל (י"ב), וכבר מצאנו דבר דומה בקשר עם ידיעאל. ואם כך היבר, אולי מותר יהי להשוות גם את ה'1. זבד בן אחלי עם אלזבד מבני גד (שם פסוק י"ג). אבל שם דומה לזה "יוזבד" נזכר גם בין הנופלים על דוד ממנשה (שם פסוק כ"א פעמים), שם נמצא גם השם ידיעאל שנמצא ברשימתנו מספר 8.

ג.

לא בבת אחת עלה בידי דוד להתחזק בשלטון על כל שבטי ישראל, ובפרט לא על השבטים שישבו בעבר הירדן. על השלב האחרון הזה בהחזקת שלטונו מודיע אותו השיר הקדום שבספר תהי' מזמור ס' = ק"ח. בו מופיעים על-יד עמק סכות שבעבר הירדן מזרחה גם גלעד ומנשה (ח', ט'). עמק סכות עומד בשורה זו במקום שבט גד 24; גלעד — במקום ראובן 25 ומנשה הרי בפירוש נזכר בשיר הזה.

מותר להניח, שאחרי החזקת מלכותו בשבטי המזרח, השתדל דוד לקרב אליו גם את בני השבטים ההם, שהיו למודי מלחמה, ואין פלא איפוא אם בין גבוריו ימצאו גם מאנשיהם הם.

שאלה אחרת היא, אם ששה עשר אלה הנזכרים רק ברשימת דה"י, נכנסו לחוג הגבורים בבת אחת, או זה אחרי זה בהזדמנויות שונות. מתוך רשימת שמו"ב יוצא ברור, שלא כל הגבורים בבת אחת, שהרי הפסוקים מדברים על שלשים גבורים (שמו"ב כ"ג, י"ג: "שלשה מה שלשים ראש"; שם פסוק כ"ג: "מן השלשים" נכבד; כ"ד: "בשלשים"), ובכל זאת מוסרת הרשימה 37 שמות, וכן מדובר בדה"י לא לבד בחלק המשותף על 30, אלא גם בחלק החדש (פסוק מ"ב) על שלשים, שהיו "על" עדינא בן שיזא הראובני, כלומר על-ידו ותחת פקודתו, ובכל זאת נזכרים שם רק 16 יחד אתו. מכאן אפשר ללמוד, שששה עשר אלה באו במקומם של גבורים אחרים, שעזבו את שרותם, אם מפני זקנותם אם מפני הסתלקותם מהעולם 26). בנוגע לאחד מהששה עשר אפשר גם לקבוע את זמן הכנסו לשרות זה, הוא האחרון שבשורה: יעשיאל המצביה. כבר העירונו למעלה על דה"י א' כ"ו, כ"א, שמשם נלמד שהאישי הזה הוא בן אבנר. איש זה נבחר ע"י דוד להיות אחד מגבוריו בודאי רק אחרי מות אבנר, שהיה מתחזק כל ימיו בבית שאול (שמו"ב ג', ו') ורק אחרי ריבו עם איש-בשת גמר בלבו לעבור אל דוד. אבל אחרי פגישתו הראשונה אתו נרצה בידי יואב (שם, פסוק כ"ז). דוד הראה כבר באותה שעה את תומתו, שלא ממנו היה להמית את אבנר (ל"ב—ל"ט); אבל הוא עוד הוסיף

24) השוה יהוש' י"ג, כ"ז; ובעמק... וספול

25) עי' יהוש' י"ג, ח'—י"א. גלעד הוא שם כולל לכל עבר הירדן, שהופיע גם בגד

(שם, פסוק כ"ה).

26) עי' גם דברי יעבץ, תולדות ישראל ב', ס' 171: "ואפשר, כי מספר זה [37]

נחתם בימי דוד הראשונים ואחרי כן נוספו על זקני הגבורים עוד ששה עשר אחרים צעירים מהם הרשומים בדה"י א'".

להוכיח, כי נקי הוא מהחטא הזה, על ידי כך, שבחר לו בן אבנר להיות אחד מגבוריו ולהיות אחד משרי שבטי ישראל שהוא מנס. שמו של בן-הימיני זה נמצא בסוף הרשימה, בודאי, מפני שהאיש נתוסף על גבורי דוד בזמן יותר מאוחר מהאחרים. אילו היתה הרשימה המלאה שבס' דה"י רשימה אחידה שקדרה בבת אחת, לא היו שמים את שמו של יעשיאל בסוף הרשימה, אלא היו מזכירים אותו על יד האיש, שהיה מאותו המקום (הוא יגאל בן נתן מצבה — שמו"ב כ"ג, ל"ו = דה"א י"א, ל"ח 27), עלינו להביט אל רשימת דה"י כאל השלמה לרשימת שמו"ב והיא נרשמה במשרדי דוד המלך על פי המנויים החדשים שבאו במשך הזמן, ועל-ידי-כן אנו מבינים גם את הכתובה השונה של אותו הכנוי, המופיע ברשימה ב' בצורת "המצביה" במקום "מצבה".

לפני מחבר ס' שמואל היתה רק הרשימה הקדומה ואותה הכניס לתוך ספרו, בעוד שמחבר ס' דה"י מצא את הרשימה המלאה והעתיקה, ועל ידי כך הציג מאבדון תעודה בעלת חשיבות מרובה לידיעת מצב שבטי ישראל בעבר הירדן בימי דוד²⁸). ואין להתפלא על זה כלל, שהרי רשימות כאלה, שאינן נמצאות בשאר כתבי הקדש הוכנסו בכלל לתוך פרקי היחס של דה"י, וכפי הוכחותי במקום אחר, רבן ככלן מימי דוד הן²⁹).

*

עצם קיום המוסד הזה של "הגבורים" מקבל את אישורו גם על ידי הודעה טופוגראפית חשובה בזכרונות בנחמיה ג', ט"ז: עוד בימי בנין חומות ירושלים בתקופת העלייה מבבל היה ידוע מקום "בית הגבורים" ב"עיר

27) השוה שמו"ב כ"ד, כ"ה: שמה החרדי, אליקא החרדי; ל"ח: עירא היתרי, גרב היתרי. לעומת אלה נזכר שם, ט': אחתי אחד וגם בפסוק כ"ה נזכר אחד מאותו המקום; אבל מקרה זה יוצא מן הכלל הוא, כי הנה מיד אחרי כן נזכרו שוב שנים ממקום אחד (כ"ח—כ"ט), מט"פה, וכפי הנראה גם אלה הנזכרים בפסוק ל"ג: "ההררי", ו"האררי" מאותו המקום היו (ע' למעלה עמ' 96).

28) למעלה מצאנו את שמע הערערי (מספר 6) בין יחסי בני ראובן שבדה"י א' ה', ח'. אותו האיש נזכר שם פסוק ד' בשמו המלא שמעיה. לאחר דורות אחדים (לפחות 5) נזכר בעל שאת זכרו מצאנו בכתובת שמרון (ע' מחקרים, עמ' 10), שהן מימי אחאב מלך ישראל; אם כן מתאימים סדרי הדורות לקביעת זמן הרשימה הזאת בימי דוד.

29) עי' מחקרים, ע"ע 33 ואילך.

דויד" (ט"ו) בקרבת "קברי דויד" (ט"ז), כלומר במזרחה של ירושלים, למעלה מנחל קדרון.

המוסד נוסד בימי דוד ובודאי היה קיים גם בימי שלמה. לכן נבין הטיב שבשיר השירים, שבזמן האחרון מתחילים שוב ליחסו לימי שלמה⁽³⁰⁾, ממשיל הרועה את רעיתו (ד', ד'): :

כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות

אלף המגן תלוי עליך כל שלטי הגברים

הגבורים תלו את שלטיהם⁽³¹⁾ על חומת מגדל דוד להראות

ליושבים בציון, כי הגנתם מסורה בידיים נאמנות.

ואולי לא נטעה, אם נחפש את זכרון המוסד הזה גם באותם הדברים המזכירים את "ששים גברים" שהיו סביב למטתו של שלמה "מגברי ישראל" (ג', ז'). בימי שלמה היו ששים גבורים: שלשים משל אביו ושלשים שהוא הוסיף עליהם (ואולי היו השלשים הנוספים מבני שבטי עבר הירדן).

(30) עי' מאמרו של מ. צ. סגל, תרביץ ח', עמ' 121 ואילך.

(31) לעומת זה השוה דה"ב י"ב, ט': ויקח [שישק] את מגני הזהב אשר עשה שלמה, וכו'.